

PREDGOVOR

Na području grada Rijeke i njegove bliže okolice glagoljica se sustavno rabi vjerojatno još od prihvata glagoljaštva¹, u ovim krajevima u 9. st., sve do konca 16. st., a nakon toga sporadično. Glagoljaštvo i glagolizam trajali su u Rijeci, najčešće u obliku staroslavenskoga jezika u crkvenom obredu, do prve korizmene nedjelje (7. ožujka) godine 1965. Toga je dana, temeljem odluke Drugoga vatikanskog sabora iz 1963.² o uvođenju narodnih jezika u katolički crkveni obred,³ u hrvatskoj Crkvi službeno uveden novi vatikanski oblik misala na hrvatskom književnom jeziku. Glagoljaštvo je, dakle, u gradu Rijeci trajalo oko 1100 godina.

Tijekom toga razdoblja Rijeka je promijenila mnogo gospodara i obnašatelja vlasti. Crkvena upravna središta iz kojih se upravljalo riječkom Crkvom često su se mijenjala, kao što su se mijenjala i središta iz kojih se u gradu obnašala svjetovna vlast. Unatoč navedenim promjenama te čestim zabranama glagoljanja i nepovoljnim političkim prilikama, glagolizam je u Rijeci u raznim vidovima sve to vrijeme ostao prisutan.

¹ Pojmom glagoljaštvo nazivaju se svekolika zbivanja nastala kao posljedica uporabe glagoljičkoga pisma, a poglavito uporaba starohrvatskoga/staroslavenskoga jezika hrvatske redakcije u rimokatoličkom bogoslužju u vrijeme dok službenim stavom Crkve nije bila ozakonjena uporaba narodnih jezika u obredima. Pojmom glagoljanje naziva se služenje svete mise na hrvatskoj inačici staroslavenskoga jezika i na govornom hrvatskom jeziku kad se ono nastavlja na staroslavenski bogoslužni temelj. Pojmom glagolizam pak određuje se idejna i kulturna nadgradnja glagoljaštva.

² Uredba Drugoga vatikanskog sabora O svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium* od 4. prosinca 1963. (Josip Turčinović, *Drugi vatikanski koncil, Dokumenti*, str. 27, paragraf 36, »Liturgijski jezik«, 1-4) Uredbu je papa Pavao VI. proglasio 4. prosinca 1963., a u Hrvatskoj se Crkvi počela primjenjivati prve korizmene nedjelje godine 1965.

³ Franjo Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskome prostoru*, str. 383.

Grad Rijeka i zemljopisno je smješten u središtu sjeverno-jadranskoga glagoljaškoga područja. Sa zapada glagoljaška je Istra, s juga i jugoistoka glagoljaški su Cres i Krk, istočno su frankopanski Trsat i u nastavku Vinodol i Senj. Na sjeveru glagoljaški su i frankopanski grad Grobnik i Grobnišćina, a na sjeverozapadu glagoljaški Kastav, Klana i Studena. I sam pogled iz Rijeke prema morskoj pučini pruža se prema starim glagoljaškim središtima. Zapadno su, podno Učke, glagoljaški gradići Veprinac, Mošćenice, Lovran i Brseč, južno je glagoljaški gradić Beli na otoku Cresu, a jugoistočno također glagoljaški Omišalj, Dubašnica, Porat i Glavotok na otoku Krku.

Donedavno je talijanska promidžba grad Rijeku prikazivala kao *città italianissima*⁴ i nijekala joj svaki hrvatski značaj, a glagoljaštvo je Rijeke ili prešućivala, ili ga pak prikazivala kao u novije vrijeme uvezenu ruralnu pojavu koju navodno pronose primitivni i neuki seoski popovi. Međutim, nije potrebno biti povjesničar, nego samo zdravorazumski prosuđivati da bi se spoznalo da je Rijeka (*Terra sancti Viti*) kao trgovište nastala vrlo davno na hrvatskom etničkom prostoru i da su je stvorili hrvatski ljudi, a da je tuđinski živalj u nju useljen naknadno, mnogo vremena poslije, gotovo u novije vrijeme, kada su političke okolnosti i gospodarski razvoj stvorili uvjete i potrebu za uslugama koje je mogao pružiti tuđinski sloj stanovništva. Sukladno tome nastanak riječke tuđinske naseobine imao je za posljedicu unošenje u grad i njezinih kulturnih uzoraka, uključujući među inim i latinsku misu. Iako je uvijek bio u izrazitoj manjini, taj je sloj redovito nalazio potporu kod nenarodnih zemaljskih gospodara grada, a posebno u novije vrijeme kod onih političkih krugova koji su odnarođivanjem i potalijančivanjem starosjedilačkoga hrvatskoga većinskoga življa nastojali opravdati zaposjedanje i prisvajanje grada. U tome nastojanju oni su svojim političkim ciljevima podredili i znanost.

Nažalost, hrvatski su se slavisti, zasigurno i zbog izostanka političke potpore koju bi u uobičajenim slučajevima pružala

⁴ Vjekoslav Štefanić, *Glagoljica u Rijeci*, str. 393.

tada nepostojeća hrvatska država, također gotovo donedavno, vrlo teško probijali u svijet s istinom o narodnosnome značaju Rijeke. Misli o *neukim glagoljašima* mnogi su hrvatski znanstvenici nekritički prihvaćali potvrđujući takav svoj stav pojedinim stvarnim slučajevima glagoljaške neukosti iz novijih vremena – kakvih je, uostalom, tada bilo i među latinaškim svećenstvom. Novi naraštaj slavista na čelu s Eduardom Hercigonjom tek je sedamdesetih godina 20. st. otvorio nov pogled u problematiku glagolizma i glagoljaštva, a poglavito je opovrgnuo dotadašnje gledanje na glagoljaše kao na primitivni, siromašni, seoski i neuki sloj uglavnom nižega svećenstva⁵.

Ovim djelom, koje je uključeno u već započetu obradbenu cjelinu o glagoljaštvu u zapadnoj Hrvatskoj⁶, dokazuje se utemeljenost triju postavki:

1. U gradu Rijeci postoji neprekinuti vremenski slijed glagoljaštva koji traje od vremena pojave glagoljice u Hrvata do njezina konačnoga i potpunoga utrnuća u drugoj polovici 20. st., kad se u hrvatskoj Crkvi počela provoditi Uredba Drugoga vatikanskog sabora *Sacrosanctum Concilium* kojom se i službeno u katolički crkveni obred uvodi uporaba narodnih jezika.

2. Uporaba glagoljice u Senju, Vrbniku, Grobniku, Kastvu, Veprincu i u ostalim sjevernojadranskim gradovima potvrdom je postojanja gradskoga (urbanoga) značaja glagoljaštva, no ti su se gradići razvijali i živjeli u uskoj povezanosti sa svojim seoskim okolišem i u ovisnosti o njemu te, osim Senja, nemaju značaj, važnost i veličinu kao grad Rijeka. On je kao jako trgovačko središte bio i prostorno i brojčano veći i razvijeniji

⁵ »Naša dosadašnja znanstvena literatura, naime, hrvatskoglagoljsku književnu produkciju srednjega vijeka neosnovano kvalificira kao djelo siromašnih i zaostalih seoskih duhovnika koji kao 'pripusti službenici crkve' nisu mogli podnositi konkurenciju obrazovanog i bogatog gradskog latinskog klera i njegova sjajnog obreda.«, Eduard Hercigonja, *Povijest hrvatske književnosti*, str. 25; Darko Deković, *Historiografske prijelomnice hrvatskoga glagoljaštva*, str. 15-31.

⁶ Vidi u knjigopisju pod imenom Deković.

i gospodarski jači čak i od svoga dugovjekoga biskupijskoga središta – Pule, te potpuno samostalan i gotovo neovisan u odnosu na svoje seosko okružje. Stoga je riječko glagoljaštvo ponajbolji primjer gradskoga glagoljaštva u zapadnoj Hrvatskoj. Glagoljaški crkveni i društveni ustroj u Rijeci, a tako i u navedenim gradićima, kao i na ostalim hrvatskim područjima na kojima se javljalo glagoljaštvo, ne bi bio ostvariv ni održiv bez visoke intelektualne, naobrazbene, kulturne i znanstvene razine gradskih glagoljaša, često obnašatelja visokih crkvenih službi, kao ni bez svjetovnih uglednika, intelektualaca i obnašatelja svjetovne vlasti kojima su glagoljica i hrvatski jezik bili materinsko i uporabno pismo i jezik.

3. Grad Rijeka, iako je državnopravno bio izvan Vinodola i pretežito, gotovo osam stoljeća, pod vlašću nenarodnih vladara, uza Senj, važnim je središtem sjevernojadranskoga glagoljaštva, što se očituje ne samo u njegovu zemljopisnom središnjem položaju među sjevernojadranskim glagoljaškim područjima, već i u prvenstvu što ga je imao u sklopu dijela nekadašnje hrvatske Krajine – Meranije, odnosno Riječkoga arhidakonata.

Ova je disertacija plod višegodišnjeg istraživanja riječkoga glagoljaštva, a prethodilo mu je više znanstvenih radova i otkrića, kao i knjiga *Zapisnik misni kaptola riečkoga: Istraživanja o riječkome glagoljaškome krugu*,⁷ prva knjiga o jednom riječkom glagoljičkom spomeniku.

Za ostvarivanje ovog opsežnog posla bila mi je potrebna pomoć mnogih, kako roditelja i moje obitelji, tako i prijatelja, suradnika, stručnjaka i mentora. Svima njima, ovom prigodom od srca zahvaljujem.

Darko Deković

7 Darko Deković, *Zapisnik misni*, passim.